

A VALUTA-KÉRDÉS FEJLŐDÉSE A JELEN SZÁZADBAN. *)

A valuta szabályozása végett nemsokára tartandó bizottsági tárgyalásoknál két nagy kérdés vár tulajdonképpen megoldásra. Az egyik mai pénzrendszerünk: az »osztrák érték« reformja, a másik a kényszerforgalom megszüntetésével a valuta rendezése. Az első kérdésben csak az képezheti az eldöntés tárgyát, hogy vajon jövődő pénzrendszerünk alapjául vagy egységül: a francot vagy márkát fogadjuk-e el, vagyis, hogy a francia vagy a német pénzrendszerhez csatlakozzunk-e? A másik már sokkal nehezebb kérdésben, nem nézve a kényszerárfolyam megszüntetésének föltételeit, a mai viszonyok közt a tárgyalás lényegileg csak a körül foroghat, hogy áttérhetünk-e az arany valutára vagy a valuta rendezését halaszszuk-e el addig, míg tényleg létesülni fog egy nemzetközi bimetallisticus szerződés. Ha az utóbbi megoldás fogadtatnék el, megbeszélhetés tárgyát képezheti és fogja is képezni, hogy mely föltételeknek kell annak a szerződésnek eleget tennie, hogy ahoz pénzügyi és forgalmi zavarok nélkül hozzájárulhassunk.

Napjainkban — az előhaladtabb államokat tartva szem előtt — nincs s nem is lehet szó sem monometallismusról, sem bimetallismusról, hanem csakis aranymonometallismusról vagy nemzetközi bimetallismusról. A gyakorlati valutapolitika és a valuta-kérdésnek gyakorlati szempontból való fejtegetése csak a kettő körül mozoghat. S hogy a kérdés tényleg ily alakot öltött, arról meggyőződhetünk, ha figyelemmel kísérjük a valutakérdésnek századunkban való fejlődését, a mint az kifejezést talál törvényhozási művekben, nemzetközi szerződésekben s ezeket célzó nemzetközi pénzértekezleteken. — Ezeknek fővonásaiban való vázolója a jelen igénytelen dolgozat feladata.

*) Midőn e cikket közöljük, ezzel azt a célt kapcsoljuk össze, hogy az a nagyon is fontos valutakérdés gyakorlati szempontból való megbeszélésének mintegy háttérül és bevezetésül szolgáljon. Hinni akarjuk, hogy e kérdéshez gyakorlati irányban minél többen fognak hozzászólni, hogy így magunk is hozzájáruljunk a kérdésnek kívánatos megoldásához. *A szerkesztő.*

I. A FRANCZIA BIMETALLISMUS.

Némelyek a francia bimetallismust: a két nemes fém akadálytalan, bizonyos megállapított érték arány mellett való egyenjogú forgalmát, vissza akarnák vezetni a Calonne pénzügyminiszter kezdeményezésére, XVI. Lajos király által 1785. október hó 30-án kiadott, a régi aranypénzek bevonását és ujjaknak veretését elrendelő nyilt-parancsra. Ebben a nyilt-parancsban ugyanis, miután indokoltatott kibocsátásának szüksége, rendelkező részének első cikkében, az arany és ezüst kölcsönös értékviszonya 1 a $15\frac{1}{2}$ -hez állapított meg, tehát abban az értékviszonyban, melyet a francia XI. (1803) évi germinal 7—17-iki törvény is elfogadott és a mely a legujabb időkig szabályosnak tekintetett.¹⁾ Ebből az értékmegállapításból akarják a bimetallismust levonni.

Nagyon keveset dönt, midőn a bimetallisticus nézet megczáfolására azt hozzák fel, hiszen a nyilt-parancs csak a régi aranypénzeknek a forgalomból való kivonását és ujveretű aranypénzekkel való helyettesítését czélozta.²⁾ A lényeges és döntő ellenvetés tulajdonképen azon sarkal, hogy a bimetallisticus elv föltétlenül megköveteli, hogy mindkét fémnek biztosittassék az

¹⁾ Chaque marc d'or fin de vingt-quatre karats vaudra quinze marcs et demi d'argent fin de douze deniers, et sera reçu et payé, dans nos Monnoies et Changes, pour la somme de *Huit cents vingt-huit livres douze sous*, valeur des dits quinze marcs et demi d'argent au prix actuel de *Cinquante-trois livres neuf sous deux deniers* le marc, fixé par le tarif de nos Monnoies du mois de mai 1773. (Conférence monétaire internationale de 1878. Procès-verbaux 182. l.)

²⁾ A nyilt parancs következőleg indokolja az arany pénzek újra veretésének szükségét: »Élénk figyelemmel kísérve mindazokat a tényeket, melyek alattvalóink és államunk jólétét érdekelhetik, észrevétlenül nem maradhatott, hogy *az utolsó években mennyire emelkedett az arany ára a forgalomban*, hogy habár *országunkban* az arany márkának az ezüst márkához való értékviszonya *változatlan is maradt*, az még sem felel meg annak, melyet időközönként más országok elfogadtak és hogy arany pénzeinknek jelenleg nagyobb fémértékük van, mint a melyet névértékök kifejez, melyen az ezüsttel kicseréltetnek, és ezek a tények mozdították elő ama úzérkedést, mely azokat külföldre viszi és a mely egyszersmind jelentékeny nyereséget biztosít azoknak, kik rendeleteink ellenére azokat beolvasztják. — Az ebből a kereskedelem több nemére az arany pénzeknek országunkban érezhetővé vált hiányából származó hátrányok föltétlenül szükségessé tették, hogy mint egyedüli eszközt a bajok orvoslására az arany pénzek újra veretését rendeljük el. stb. — Calonnet e rendeletért hevesen megtámadták. Érdekes lesz, ha védiratából isegynémely adatot közlünk: 1779-ben az arany ára

egyenjogu forgalom. Ez az elv szükségképen megköveteli, hogy ne csak az államnak, hanem a polgároknak is joga legyen, hogy már akár a veretési díj megtérítése mellett, akár a nélkül, a két nemes fém bármelyikét pénzzé kiverethessék, vagyis az állam bélyegével elláthassák s ebben az alakban forgalomba hozhassák. Ezt a jogot a nyílt-parancs sehol sem engedélyezi. Ezt a jogot csak a már említett XI. (1803) germinal 7—17. törvény 11. §-a adja meg, midőn is rendeli, hogy *azoktól, kik akár arany, akár ezüst anyagot hoznak a pénzverdébe, csak a pénzverési költség megtérítését lehet követelni.* Ezzel a törvénnyel lépett tulajdonképpen érvénybe a bimetallismus, mert immár nem az állam tetszésétől függött, hogy mely anyagból veretessenek folyó pénzek, hanem a polgárok akaratától.

Igazán meddő vitának tartjuk, hogy a francia törvényhozó szándékosan vagy szándékán kívül léptette-e érvénybe a bimetallismust. Az imént említett törvény bevezetésében vagy általános rendelkezésében ugyanis azt mondja, hogy »öt gramm ezüst $\frac{9}{10}$ finom tartalommal alkotja a pénzegységet (unité monétaire), melynek neve tovább is »franc« leend.« Ebből az intézkedésből akarják azt az érvet meríteni, hogy a francia törvényhozás

az ezüsthöz mérve volt Portugáliában 15 márka 6 uncia ezüst egy márka aranyért, Angliában 15 márka 2 uncia, Spanyolországban 14 márka 7 uncia, Franciaországban 14 márka 5 uncia. A jelzett évben azonban Spanyolország az aranyértékét egy csapással $\frac{1}{15}$ -el emelte és 15 márka 7 uncia ezüstben állapította meg egy márka arany árát. Ennek folytán nagy arányokat öltött az arany kivitel Spanyolországba, valamint nagy arányokban beolvasztották azokat fényűzési cikkek készítésére. Mindenki tudja, hogy Franciaországban alig lehetett aranyat látni és az nagyon ritka jószág vala Párisban. A királyi pénztár kezelői az utolsó években 5 vagy 6 sous praemiumot tartoztak fizetni minden *louis*ért (körülbelül 1 és $1\frac{1}{4}\%$ -ot); utazók még sokkal nagyobb díjat fizettek és még így is igen nehéz vala *louis*-kat beszerezni. Ezekon kívül maga az újraveretés igazolja, hogy körülbelül egy félszázad alatt Franciaország aranypénzének felét vesztette el. Igazolva van ugyanis, hogy a pénznek 1726-ban foganatosított újraveretésétől az utóbbi újraveretésig 1,300 millió (livre) erejéig verettek ki aranypénzek. 1787. január hó 1-ig csak 557 millió került ismét vissza a pénzverdébe és minthogy akkoron a művelet már hanyatlóban vala, alig fordulhat elő nagy tévedés, ha az azóta a pénzverdébe hozott vagy még forgalomban levő régi *louis*-k értéke mintegy százmillióra tétetik. Ebből kétségtelen, hogy mintegy 650 millió livre ment veszendőbe részint kivitel, részint beolvasztás által (V. ö. International Monetary Conference held stb. in Paris 1878. Washington 1879. Appendix 258—260. I. E művet jövőre egyszerüen Horton czimén, ki az Appendixet csatolta — idézzük.)

pénzrendszerét nem a kettős értékre, hanem az ezüstre akarta fektetni.¹⁾

Meddőnek tartjuk ezt az egész vitát főleg azért, mert abból sem érvet, sem ellenérvet faragni nem lehet. Nem az a kérdés, hogy mit akart és mit nem a törvényhozó, hanem csak az, hogy a bimetallicus rendszer bevált-e vagy sem? Eleget tett-e azoknak az igényeknek, miket általános forgalmi szempontból tennünk kell? Biztosította-e a pénz értékének lehető állandóságát vagy sem, és okozott-e vagy sem a forgalomban zavarokat és nehézségeket?

Tény az, hogy habár elvileg mindkét fém teljesíthette a forgalomban azokat a feladatokat, melyeket a pénznek kell végeznie, tényleg azokat mégis csak az egyik és pedig mindig a kevésbé értékes illetőleg a tulértékesített végezte. Az ötvenes évekig tulnyomólag ezüstpénz, az ötvenes-hatvanas években tulnyomólag aranypénz vala forgalomban. A hetvenes években ismét az ezüstpénz kezdett felszínre kerülni, s csakis az ezüsből való pénzverés megszüntetésének lehet köszönni, hogy az ezüst az aranyat a forgalomból teljesen ki nem küszöbölte.²⁾

A monometallismus és bimetallicus kérdésében azonban nem az a döntő momentum, hogy miként alakult a francia pénz-

¹⁾ V. ö. Burckhardt-Bischoff: Die lateinische Münz-Convention und der internationale Bimetallicus 1886. 82. l. — A kérdés vitássá váltát onnan lehet magyarázni, hogy az államtanács három kérdést vetett fel: 1. Megkíván-e a forgalom aranypénzeket? 2. Ha azok hasznosak és szükségesek, a törvény állapítsa-e meg azok értékét vagy az értékmegállapítás a forgalomnak tartassék-e fenn? 3. Ha az aranypénzek értékét a törvény állapítja meg, milyen legyen az arany és az ezüst közt az értékviszony? (Horton 300. l.) — Gaudin az e kérdésekre adott jelentésében hangsúlyozza, hogy nézete szerint a pénzegységet egy bizonyos mennyiségű ezüstben kell megállapítani azért, mivel a köztársaság pénzének tulnyomó része ebből az anyagból készült. (U. o. 304. l.)

²⁾ Érdekes felvilágosításul szolgálhat a következő adat. A francia kormány három ízben leltározta a nyilvános pénztárakban levő készpénzt (arany és ezüst pénzt), nevezetesen 1868-ban, midőn 29.707,260 francot találtak, 1878-ban, midőn a készpénzkészlet 22.945,770 franc vala és végre 1885-ben, midőn 17.108,315 francra rugott a talált készpénz. Az első számláláskor 2·28%, a másodiknál 26·45% és a harmadiknál 30·67% volt az ezüstpénz. (V. ö. Foville: La circulation monétaire de la France stb. Journal de la société de statistique de Paris. 1886: 7. s. k. l.) — A felvetett kérdés illusztrációjára szolgálhat még az alábbi kimutatás a Franciaországban való pénzverésről és a nemes fém értékarányáról:

forgalom, hanem a lényeges és döntő az, hogy mely rendszer biztosíthatja jobban a nemzetközi forgalomban a két nemes fém kölcsönös, valamint a nemes fémeket egyenként véve, azok mindegyike értékének lehető állandóságát? Az értéknek teljes és mindenkor állandóságáról szó sem lehet, mert az érték végelemzésben egyéni becsléstől függ. Az egyéni nézetek a hasznosságról és szükségességről és ezek fokáról folytonosan változnak. Különben, midőn a francia 1803. évi törvény a két nemes fém értékviszonyát megállapította, koránt sem számított arra, hogy az állandó legyen s a törvényhozást az értékmegállapításban nem is önkény vezérelte, mint az új bimetallicus tan hirdeti.¹⁾

A francia bimetallicusnak kétségtelenül megvala az a nagy előnye, hogy midőn beköszöntött az »arany özön« az egyik részről, az ezüst fokozott kereslete a másik részről, az arany szíves befogadása által, megakadályozta az arany és ezüst kölcsönös értékviszonyának azt a nagymérvű megváltozását, melyet napjainkban látunk. Egy kis különbség azonban van az arany- és az ezüstözön közt, melyre Stanley Jevons²⁾ utalt, és a melyet akkép ad elő: »Tényleg mindaddig, míg működése azt eredményezte, hogy a régi nehéz ezüst tallérokat a szép veretű napoleonok, fél-napoleonok és öt francos aranyak helyettesítették, nem volt semmi panasz, és a francia nép bámulattal nézte kiegyenlítő rendszerének (compensatory system) hatását. De a mint egy-két

Év	Arany Millio franc	Ezüst Millio franc	Értékviszony
1803—1820	865	1,091	1 : 15.58
1821—1847	301	2,778	1 : 15.80
1848—1852	448	543	1 : 15.67
1853—1856	1,795	102	1 : 15.35
1857—1866	3,516	55	1 : 15.33
1867—1873	878	587	1 : 15.62

(Conf. mon. intern. avril-mai 1881 : 82. l. Peterson által közlött adatok.)

¹⁾ Gaudin miniszter a consulokhoz XI. évi brumaire 26-án intézett jelentésében az államtanács fentemlített kérdéseinek 3-ára adott válaszában az 1 : 15¹/₂ értékviszony mellett kiemeli, hogy 1785. óta semmikor se tapasztaltott, hogy a 15¹/₂ értékarány oly irányú üzérkedést támasztott volna, hogy aranyat hoztak volna hozzánk és kivitték volna ezüstünket, és hogy az arany ára a forgalomban, megfelelt az aranyért a pénzverdékben fizetett áraknak, de különösen hangsúlyozza, hogy ha ma az aranyértéket megváltoztatnák, az aranypénzeket újra kellene veretni, miből tetemes veszteség keletkeznék (Horton 304. l.).

²⁾ Money and the mechanism of exchange London 1875. 143. sk. 1.

évvel ezelőtt nyilvánvalóvá lett, hogy ismét visszatérni kezd a nehéz ezüstpénz, míg az arany ugyanakkor más nemzeteknek válik forgalmi eszközévé, a dolgot egész más szemmel nézték. Egy szóval a francia hozzá szokott az arany használatához és nem igen vágyódik arra, hogy visszatérjen a $15\frac{1}{2}$ -szer oly nehéz és terjedelmes ezüst folyó pénzre.«

II. AZ ANGOL ARANY MONOMETALLISMUS.

Némelyek az arany-monometallismusnak Angliában való megállapítását már a múlt századra vezetik vissza. Származtatják azt a 14. George C. 42. (1774.) törvénytől kezdve, melynek II. czime, habár csak ideiglenesen is (ez a rendelkezés ismételve megújított), a forgalomban levő ezüstpénzek törvényes fizetési képességét annyiban korlátozta, a mennyiben rendelte, hogy huszonöt fontot meghaladó fizetéseknél azokat csakis súly szerint való értékökben, egy uncia ezüstöt öt shillinggel és két pennyvel számítva, tartozik mindenki törvényes fizetesképen elfogadni. Tehát e törvény nem az ezüstpénz mint ilyen forgalmát és fizetési képességét korlátozza, hanem csak a pénzdarab fogyatékoságából származó és nagyobb fizetéseknél érzékenyebbé válható károsodásoktól akarja a közönséget óvni.

Közelebb jutott az angol törvényhozás az arany-monometallismushoz, midőn a 38. Geo. III. C. 50. (1798. június 21.) törvényvel az ezüstpénzek veretését és a már vert ezüstpénznek forgalomba hozatalát megszüntette (II.) és a 39. Geo. III. C. 75. (1799. július 12-iki) törvényvel kimondotta, hogy mind a két említett törvény 1799. június hó 1-től fogva állandóan érvényben maradjon.

Az aranyértéket tényleg a jelen században (1816.) hozott 56. Geo. III. C. 68. törvény léptette érvénybe. E törvény XI. szakasza állapítja meg, hogy jövőben az egyedüli értékmérő és az összeg nagyságára való tekintet nélkül, az [egyedüli törvényes fizetési eszköz az aranypénz legyen, míg az ezüstpénz mint váltópénz, csak negyven shillingig terjedő összegek fizetésénél képezzen törvényes fizetési eszközt.

Mondják, hogy midőn az angolok az aranyat fogadták el valutájuknak, a szükségből erényt csináltak. Az arany túlértékesítése folytán előnyös vala aranyat bevinni és ezüstöt kivinni, s így idő folytán az angolok ezüstpénzöket elvesztették, csak selejtes

kopott pénzek maradtak a forgalomban, melyek forgalmát, mint láttuk, már előbb is korlátolták. Mig tehát az angoloknak a készpénzfizetés megkezdésére bőven állott arany rendelkezésükre, csak nagy nehézséggel és áldozatokkal szerezhették volna be az ezüstöt.

Egész másképen érvel és más alapokon indokolja Jenkinson Károly, később első lord Liverpool, ki megadta a lökést a most említett törvény meghozatalára, a királyhoz 1805. május 7-én irt levelében az aranyvalutára áttérés szükségét. S annál érdekesebb lesz e levélből, tulajdonképen vaskos könyvből, melyet az angol bank 1880-ban épen a bimetallisticus agitációkra való tekintettel ismét kiadott, a főbb érveket felhoznunk, mert az aranyvaluta mellett ma felhozott érvek teljesen egyeznek azokkal, melyeket már lord Liverpool is hangsúlyozott.¹⁾

Panaszolja az aranyból vagy ezüsből vert pénz tökéletlenségét. Nem csak hogy értéke az általa mért árukhoz képest változik, hanem idő folytán a saját értéke is módosul. Egy bizonyos mennyiségű vagy súlyu arany vagy ezüst ma sokkal kisebb értékű mint ugyanaz a mennyiségű vagy súlyu arany vagy ezüst az amerikai bányák felfedezése előtt vala. De ha a pénz mind a két fémből veretik, még egy második tökéletlenség is áll elő; mivel időszakonként a kettőnek egymáshoz való értéke is változik. A rendszerben a harmadik tökéletlenség akkor áll elő, ha mindkét fémből vert pénzek együttesen vannak forgalomban. A pénzverdék nem kísérhetik folytonos figyelemmel a két fém értékviszonyában rövid idő alatt is bekövetkezhető változásokat. Megtörténhetik tehát, hogy a piaczi ár különbözni fog attól az ártól, melyet nekik pénzminőségök tulajdonit. Ha most a különböző fémekből vert pénzek egyenlően képeznek törvényes fizetési eszközt, ebből két értékmérő származik, melyek egymástól esetleg el is térhetnek. Minden esetre hasznot merithetnek a pénztözsérek, kik a kevésbé értékes pénzdarabokat nagyobb értékű pénzdarabokkal kicserélik. Az adós magára nézve előnyösnek fogja találni, hogy abból a fémből vert pénzekkel fizessen, melyeket a pénzverde tulértékesített; azok a pénzek pedig, melyeket a pénzverde alantabban értékesített, beolvasztatnak és kivitetnek.

¹⁾ A munka czime: A treatise on the coins of the realm. Az idézeteket vesszük a munka III., IV. és XIX. fejezeteiből.

Általános értékmérőül és fizetési eszközül szolgáló pénzt csak a nemes fémek egyikéből lehet verni. A forgalom mégis igényli, hogy a pénzek különböző fémekből veressenek. Az arany-pénz nem igen alkalmas a kiskereskedésben. Az ezüstpénz igen nehézkes nagyobb fizetések teljesítésére. Az alsóbb rendű pénzdarabok azonban csak korlátolt összegig szolgálhassanak törvényes fizetési eszközül.

A könyv főleg azoknak a bajoknak igazolása körül forog, melyeket a kettős valuta okoz és végeredményül azt hozza le, hogy azok a pénzdarabok, melyek főértékmérőül és forgalmi eszközül szolgáljanak, egy fémből veressenek és hogy *az oly országban, mint Nagy-Britannia, mely ugy befolyásánál mint kereskedelmi összeköttései terjedelménél fogva annyira kiválk, a legalkalmasabb általános értékmérő az arany.*

Sokan állítják, hogy Anglia nagyságát értékmérőjének köszönheti. Az első pillanatra világos, hogy ez tulzás. Mások azt állítják, hogy Angliának az aranyvalutára való áttérése okozta azt a nagy árhanyatlást, mely a reform után beállott és a mely némely megszakításokkal állandó maradt, míg az aranyözön az ellenkező folyamatot, az általános áremelkedést elő nem idézte. Újabb írók, különösen pedig Laveleye figyelmeztetnek ama számos hasonlatosságra, mely az angol és a német reform után lefolyt időszakokban előfordul. Mindkét időszakot az árhanyatlás, az államadósságok conversiója, a védvám-törekvések és az örökös panasz és elégedetlenség a létező viszonyokkal jellemzik. Tény az, hogy a reform után kezdett Angliában a cheques és a clearing forgalom, melyek a valutakérdésben kiváló szerepet visznek, nagyobb fejlődésre jutni.

III. AZ 1857. JANUÁR 24-IKI PÉNZEGYEZMÉNY.

Mint a gazdasági téren általában, ugy a valutakérdésben is, még pedig nem csak az elméletben, hanem a gyakorlati életben is, egész új korszak nyilik meg a kaliforniai és az ausztráliai aranymezők feltalálásával. Az emberek megijedtek a pénz bőségétől, attól a sok aranytól, mely addig hallatlan mennyiségben jött felszínre és özönlött Európába. A tudományban némileg még ma is vitás kérdés, hogy azt a nagy árforradalmat, mely az arany-beözönlés nyomában járt, az aranyözön vagy a forgalom az a nagy-aranyu emelkedése okozta-e, melyben egyik tényező a rohamosan épülő vasutak valának.

A forgalom fejlődése közelebb hozta a megvalósuláshoz a pénzegység eszméjét, mely már évszázadok előtt merült fel és a melynek szükségét először is a világlátott embereknek kellett vala érezniök, kik önmaguk tapasztalták a pénzbeváltás nehézségeit és költséges voltát. ¹⁾

Az aranytól való félelem és a pénzegység után való törekvés jellemzi ugy az értekezleteket, melyeket az Ausztria és Poroszország közt 1853. február 19-én kötött kereskedelmi szerződés folytán a német szövetséghez tartozott államok pénzegyezmény létesítése iránt Bécsben két ízben tartottak, mint a hosszas alkudozások után nagy nehezen 1857. január 24-én megkötött pénzegyezményt is. ²⁾

Az első értekezet, mely 1854. november 18-án nyílt meg, a melyen Ausztria, Poroszország, Hannovera és Frankfurt, tehát az u. n. 20 forintos, 24 $\frac{1}{2}$ forintos és 14 talléros államok képviselői jelentek meg és a mely 1855. február 5-ig huzódott, eredménytelen maradt. Az akkori osztrák pénzügyminister Baumgartner előtt a világpénz lebegett, minek nyílt kifejezést is adott a megnyitó ülésen. Az osztrák javaslat is ezen a gondolaton alapult és ennek érdekében fogadta el a francia finom tartalmat és értékviszonyt, de másrészt a javaslatba hozott érem (233·855 gramm

¹⁾ Scaruffi Olaszországban már a 16. században a pénzről irt értekezésében hirdette az azonos pénzek verésének szükségét. Nála még nincs szó egységes elvek szerint való pénzverésről, hanem csak azonos, egyenlő súlyu és értékű pénzek veréséről. Némileg tovább megy Spanyolországban Marquez János III. Fülöp gyóntatója, szent Ágoston-rendi szerzetes, első kiadásban 1612-ben megjelent »*Gubernador christiano*« című művében, ki szükségesnek tartja, hogy a fejedelmek követeik által az iránt lépjenek egyességre, hogy államaikban a pénzek egyformán vegyittessenek. Előnyösnek tartja, ha az aranyat és ezüstöt illetőleg azonos vagy csak kevéssel eltérő értékviszony állapotban meg. Németországban a múlt század végén Hegewisch kiel tanár hirdette a pénzegység szükségét, főleg a kereskedelmi forgalom, a nemzetközi összeköttetések, utazások megkönnyebbítése miatt. Mondja, hogy mig ötven évvel ezelőtt az ilyes eszmék hirdetőjéről azt mondták volna, hogy az álmok országában, nem pedig a való világban él, ma már az európai népek sokkal érettebbek és ilyen, világos igazsággal támogatott eszme náluk már meghallgatásra talál. Hegewisch már hangsúlyozza a nagy előnyt, mi a világpénzből a forgalomra a kiegyenlítés egyszerűsítése által hárulna, mely fölöslegessé tenne minden a pénzek különbözőségéből származó bonyolult számítást, egyszerűbbé tenné a váltóüzletet, mely ma mély értelmű titok, melyet csak az irodákban lehet elsajátítani.

²⁾ V. ö. Hock: Der Münzvertrag vom 24. Januar 1857 und seine Gebrechen, Oesterr. Revue 1867 II. Febr. füz.— Soetbeer: Goldwährung und deutsche Münzverhältnisse. Vierteljahrschrift für Volkswirtschaft 1863. 4. füz. 8—12. l.

ezüst vagy 15088 gramm arany) semmi összefüggésben sem állott a létező pénzrendszerekben elfogadott aranyérmekkel. A javaslat továbbá a szerződő államok közt létesítendő pénzrendszert az aranyra akarta alapítani. Egy nagy hiánya volt az osztrák javaslatnak az, hogy abban semmi nyilatkozat sem foglaltatott azt illetőleg, hogy az új szerződés megszünteti-e vagy sem a német vámegegylet államai közt 1837-ben és 1838-ban kötött pénzegyezményeket, úgy, hogy a javaslatból azt is lehetett következtetni, hogy az aranyérték mellett érvényben marad az ezüstvaluta is. A német államok pedig nem csak a kettős valutát ellenezték, hanem az aranyértéket sem akarták elfogadni. Egyrészt, különösen Frankfurt képviselői, tagadták a világegyezmény szükségét, de másrészt utaltak arra, hogy az arany értéke mindinkább leszáll és Németalföld már is áttért az ezüstvalutára és példáját más államok is fogják követni. Különben nézetök szerint az aranyvaluta a német és osztrák viszonyoknak meg sem felel, s ezért vagy nagyon is apró aranypénzeket kellene veretni vagy pedig a váltópénz forgalmát, mely már is sok zavart okoz, kellene kiterjeszteni. Végre felhozták a sok költséget, melyet az ezüst demonetisatioja okozna és hogy mily nagy igazságtalanság származnék abból, hogy ha a fennálló adósságokat ezüst helyett arannyal, sőt bizonyos részben váltópénzzel lehetne kifizetni.

A második 1856. január hó 9-én megnyílt értekezlet már eredményre vezetett. Ezen az értekezleten már kezdettől fogva lemondtak az aranyvalutáról és elfogadták az ezüstvalutát. Az osztrák javaslat csak a francia vegyítési módhoz és a régi kölni márknak a vámfonttal (500 gramm) leendő helyettesítéséhez ragaszkodott. Ezek és a verendő pénzek minősége okozták a legtöbb nehézséget a hosszadalmas 1857. január hó 24-ig kihuzódó alkudozásoknál. A főszerepet ezeknél az a körülmény vitte, hogy Franciaországban az arany a forgalomból mindinkább kiszorította az ezüstöt és hogy nagy mennyiségű francia ezüstpénzt hoztak be különösen Németország nyugoti részébe.

Habár csak a valuta-politika fejlődése képezi is feladatunkat, még sem mulaszthatjuk el, hogy az 1857. január 24-iki pénzegyezmény egynémely már az éremrendszerre vonatkozó határozatait is ki ne emeljük, a mennyiben ezek tüntetik fel a törekvést a francia pénzeknek a forgalomból való kizárására s a mennyiben bizonyosságot tesznek arról, hogy az államok mennyire ragaszkodnak létező pénzrendszerükhöz.

Elfogadták a javaslatba hozott új pénzsúlymértéket. Ennek megfelelőleg új pénz-lábakat állapítottak meg. A 14 tallérosat a 30 talléros, a $24\frac{1}{2}$ forintost az $52\frac{1}{2}$ forintos, a 20 forintost a 45 forintos pénz-láb váltotta fel. Elfogadták a francia vegyítési módot, de a francia rendszerrel ellentétben az érmet nem már vegyített súlya, hanem finomsága tartama szerint állapították meg. Világosabb a kettő közt való ellentét, ha szem előtt tartjuk, hogy míg a francia rendszer szerint 500 gramm finom ezüsből $111\frac{1}{9}$ francot vernek, addig e szerződés szerint csak 100 francot lehetne verni. Az első rendszer szerint ugyanis a franc súlya 5 gramm, a második szerint volna a franc súlya 5 gramm tiszta ezüst + $\frac{9}{10}$ rész réz. Egyesületi pénz gyanánt verhetőnek az 1 és 2 tallérosok jelentettek ki. — Az egyesületi pénzekon kívül azonban megállapított országos pénzek is verethettek.

Különös nehézséget az aranyérem okozott. Azt belátták és elismerték, hogy a forgalom az aranyérmek nem nélkülözheti. Ennek eleget is akartak tenni, de másrészt mindenképen azon mesterkedtek, hogy az aranyérem valamiképen összefüggésbe ne jöjjön az ezüstpénzekkel és e viszonynál fogva azokat a forgalomból kiszoríthassa. Ezért elleneztek Ausztriának körülbelül 10 frt értékű aranyérmek verésére irányuló javaslatát s éppen ezért volt Poroszország inkább hajlandó arra, hogy az Ausztriában addig vert aranypénzek egyesületi pénzekül fogadtassanak el. Végre abban történt megállapodás, hogy egyesületi kereskedelmi aranypénzül, tehát szabott árfolyam nélkül, koronák és félkoronák (1 font finom aranyból 50, illetőleg 100 drb) veressenek. De ennek a forgalmát is annyira körülzáncolták, hogy nem nézve azt, hogy a pénzrendszerből egészen kiesett, már ez okból sem igen kerülhetett forgalomba.

IV. A LATIN PÉNZUNIO KELETKEZÉSE.

Az az aggodalom, mely visszatükröződik a most ismertetett értekezleteken és pénzegyezményen, mindenütt helyet fog. Mindenfelé szóba került az arany demonetisatiója és az ezüstnek mint valutának elfogadása. Miként napjainkban az arany mellett, akkor az ezüst mellett keltek síkra. Az aranyáradatot követett idő és a mai ezüstáradat közt mégis az a különbség, hogy az államok nem igen siettek az arany demonetisatiójával.

Európában tulajdonképen csak *Németalföld* demonetisálta az aranyat. Ezt a demonetisatiót nem az aranyáradat befolyása

alatt határozták el, mint ezt a legutóbbi időkig mondták. Ugyanis az arany demonetisatióját elhatározó törvény, melynek meghozatalára főindokul az aranynek az 1825. február 25-iki törvényben való tulértékesítése szolgált (ebben az értékviszony 1:15·873 állapított meg), már 1847. november hó 26-án nyerte meg a királyi szentesítést. Csak a művelet végrehajtása foganatosított és siettetett, midőn már az üzletvilág a kaliforniai aranybányák befolyása alatt állott. Az aranypénznek a forgalomból való kivonására és beváltására 1850. június 23/24. tüzettetett ki véghatáridőül. Ez év második és a következő év első felében jelent meg a londoni fémpiaczon mint arany eladó és ezüst vásárló, hol valódi paniqueot okozott. ¹⁾

Britt-Indiában az 1835. augusztus 17-iki törvényben az ezüstöt fogadták el valutának s az e törvény értelmében vert ezüstrupiát jelentették ki egyedüli törvényes fizetési eszköznek. Ugyanebben a törvényben megengedték ugyan a 15 rupia értékű,

¹⁾ A szövegben említett 1825. február 25-iki törvényben az aranypénz verethetése a kormánynak tartatott fen, csak ezüstpénzt verethettek ki a magánosok is. Ez tehát nem vala bimetallismus. A kormány 145·8 millió o. é. forintnyi aranyat veretett ki. Ebből 42·1 millió o. é. forintot váltottak be és adtak el. Az arany értékesítése és az ezüst bevásárlása 896.651 frtnyi veszteséget okozott. Hogy mily zavarólag hatott a németalföldi arany eladás és ezüst vásárlás a két nemes fém értékviszonyára, annak igazolására szolgálhat az ezüst ára a londoni piacon az 1849—1851. években. Az 1849-iki évet mint olyat választjuk, melyben először jelent meg a kaliforniai arany a londoni nemes fémpiaczon. A mértékegység: 37/40 finom uncia (31.1035 gramm). Az árakat a mi pénzünkre számítottuk át és azok forintokat jelentenek.

Az ezüst ára a londoni piacon.

(Forrás: Gold- and Silver-Commission 1887. I. Report 306. l.)

	1849	1850	1851
Január	2·43—2·44	2·43—2·44	2·52
Február	2·44	2·42—2·43	2·51—2·52
Márczius	2·45—2·46	2·42—2·44	2·51
Április	2·44—2·45	2·43	2·51
Május	2·44	2·43	2·50—2·51
Június	2·42—2·44	2·43	2·47—2·50
Július	2·43—2·44	2·43—2·44	2·48—2·49
Augusztus	2·43—2·44	2·44	2·48—2·49
Szeptember	2·42—2·44	2·45—2·46	2·47—2·48
Október	2·41—2·42	2·46—2·47	2·45—2·47
November	2·42	2·47—2·50	2·47
Deczember	2·41—2·43	2·51	2·48

az ezüstrupiával azonos súlyu aranymohurnak, de csak kereskedelmi pénzüln leendő veretését. Később, vagyis 1841-től fogva azonban azt névértékében, fizetesképen a közpénztárakban is elfogadták. Midőn 1852-ben Ausztráliából nagyobb mennyiségű aranyat hoztak a pénzverdékbe, az indiai kormányzás az 1852. december 22-én kelt rendelettel 1853. január hó 1-sején kezdődő hatálylyal betiltotta az aranypénzeknek a közpénztárak által fizetesképen való elfogadását s ezzel véget vetett az egyes vidékeken kifejlődött kettős valutának.

E két országgal ellentétben *Portugália* az 1854. július 29-iki törvénnyel az aranyvalutát léptette életbe. Az *Egyesült-Államok* pedig, melyekben a kettős valuta, még pedig az 1837. január 18-iki törvény szerint az 1 : 15⁹⁸⁸ értékviszonnyal állott fenn, az 1853. február 21-iki törvénnyel eléggé óvatosan t. i. a kettős valuta világos és határozott eltörlése nélkül, tényleg az aranyvalutát fogadták el. Beszüntették ugyanis a folyó ezüstpénzek veretését s csak fél dollárosoknak és még kisebb pénznemeknek váltópénzekül való veretését megváltoztatott értékviszonnyal (1 : 14⁸⁸) engedték meg.

Svájcz ¹⁾ pénzviszonyaiban az 1850-dik év új korszakot jelez. Az 1848-ik évi alkotmány 36. cikke megszünteti a cantonok addig gyakorolt pénzverési jogát s ezt a jogot a szövetségre ruhazza át. Az 1850. május 7-ik törvény 1 §-a a fent említett francia törvénnyel egyezően kijelenti, hogy öt gramm ⁹/₁₀ finom ezüst »*franc*« néven képezi a svájci pénzegységet. E törvény 8. §-ában pedig megállapíttatik, hogy azokat az idegen pénzeket, melyek e törvény rendelkezéseinek megfelelőleg veretnek, a szövetségtanács, előleges nyomozás után, törvényes fizetési eszközöknek jelentheti ki. A szövetségtanács 1852. június 16-án hozott határozata ily pénzeknek a Franciaországban, Belgiumban, Szardiniában, Pármában, a cisalpini köztársaságban és a régi olasz királyságban vert 5, 2, 1 és ¹/₂ francos ezüstpénzeket ismerte el. A törvényben az arany pénzek verése, meglehet, hogy a kaliforniai arany befolyása alatt, de mindenesetre szándékosan mellőztetett. Azonban a törvény ellenére is mindinkább tért foglalt a francia aranypénz. Erre való tekintettel a szövetségtanácsnál sürgették az aranypénz tarifálását s törvényes fizetési

¹⁾ Burghardt-Bischoff: id. m: »Die schweizerische Münzgesetzgebung seit 1848« című fejezetet.

eszköznek való megállapítását, de az 1854. július 14-én kelt üzenetében hosszabb indokolás után kijelenté, »hogy a jelenleg fennálló pénzrendszerhez, mely az aranynak fizetési eszközként való használatát kizárja, ragaszkodnia kell s ezért az arany tarifálását is mellőznie kell.« A későbbi 1856-ban tett hason kísérlet, habár már nem is talált oly rideg elutasításra mint az első, még sem vezetett a kívánt eredményre. E sikertelen kísérletek a bankokat szerződéses megállapodásra bírta, hogy ekként biztosítsák a czélt, melyet a törvényhozásnál nem lehetett elérni. A bank forgalomban mellőzték az országos pénzt és a bankváltókat vagy »francs de france«-ra, vagy pedig ezüstben, vagy aranyban fizetendőknék állították ki. A bankok eljárása a törvényt gyakorlatilag érvényen kívül helyezte s a svájcki szövetség csak a kényszerhelyzetnek engedett, midőn végre az 1860. január hó 31-én hozott törvény 1. §-ában kijelentette, hogy az 1 a $15\frac{1}{2}$ -hez való értékviszonyban kiveret franczia aranypénzek mindaddig, míg Franciaországban névértékekben törvényes fizetési eszközt képeznek, a Svájcban is névértékekben szolgáljanak törvényes fizetési eszközül. E törvény 2. §-a épen arra való tekintettel, hogy még a kis ezüstpénzdarabok is kiszorítottak a forgalomból, elhatározza, hogy a 2, 1 és $\frac{1}{2}$ francos darabok ugyan jelenlegi súlyuk megtartásával, de $\frac{9}{10}$ helyett $\frac{8}{10}$ finom tartalommal váltópénzekként veressenek.

Belgium, mely az 1832. június 5-ikén hozott törvényben teljesen a franczia pénzrendszert fogadta el, az 1847. márczius 31-én hozott törvényvel az 1: 15⁵⁰ értékviszony helyett az 1: 15⁸¹ értékviszonyt juttatta érvényre, midőn is elrendelte, hogy a kilogramm finom aranyból 3515 franc veressék, de egyelőre legfőlebb csak 20 millió franc erejéig. Midőn azonban a nagy aranyu termelés miatt az arany az ezüsthöz képest 2—3⁰/₀-nyi értékvesztéséget szenvedett, habár az összes kiveretendő mennyiség még ki sem veretett, az aranypénz további veretését megszüntették, sőt a már kivereteket illetőleg is elrendelték azoknak a forgalomból való kivonását, továbbá megszüntették az idegen aranypénzek törvényes árfolyamát s ekként áttértek a tiszta ezüst valutára. De a gyakorlati életben nehézségek merültek fel. Habár a bankok az aranyat fizetésül csak árfolyam értékében fogadták is el, a közönséges forgalomban, különösen pedig a Franciaországgal határos tartományokban a franczia aranypénzeket elfogadták teljes névértékekben. Ennek a tényleges

állapotnak elismerését mind inkább követelték. Végre a kamarák Frére Orbán pénzügyminiszter ellenzése daczára, ki az ezüstvalutához ragaszkodott, nagy többséggel oly értelmű törvényt szavaztak meg, hogy a francia aranypénzek, melyek az $1:15\frac{1}{2}$ értékviszonyban veretnek ki, névértékükben törvényes pénzeknek mindaddig elfogadandók, míg Franciaországban a névértéküknek megfelelő törvényes árfolyamuk leend. Ez a törvény 1861. június hó 4-én hirdettetett ki.

Olaszországban a pénz egységes rendezése az 1862. augusztus 24-iki törvényvel eszközöltetett. Ebben a törvényben a francia pénzrendszert fogadták el azzal a módosítással, hogy a 2 francos és az azon alól levő érmek finom tartalma $\frac{835}{1000}$ részben állapítottatott meg. ¹⁾

Franciaországban, Belgiumban, Svájcban és Olaszországban e szerint már a latin pénzegységet megalkotó 1865. deczember 23-iki szerződés megkötése előtt is egyforma pénzrendszer volt érvényben azzal a különbséggel, hogy Belgiumban az összes ezüstpénzérmekek $\frac{9}{10}$ finom tartalommal, Franciaországban az 50 centimos darabok $\frac{835}{1000}$ finom tartalommal, Olaszországban a 2 francos és az azon alól levő pénzérmekek $\frac{835}{1000}$ és Svájcban ugyanazok $\frac{800}{1000}$ finom tartalommal verettek.

Midőn tehát 1865-ben a most említett államok pénzegyezmény létesítése iránt értekezletet tartottak, egységes pénzrendszer alkotásáról, mely már a nélkül is megvolt, alig lehetett szó, hanem csakis a valutát illetőleg kellett állást foglalni. Olaszország, Belgium és Svájc az aranyvalutára való áttérést és az 5 francos ezüstpénzeknek is váltópénzekként való veretését ajánlották. Habár Franciaország képviselői hajlandók is voltak ez ajánlatot elfogadni, de Fould pénzügyminiszter abba sehogy sem akart beleegyezni. Kénytelenek voltak tehát a bimetallismusnak az 1 a $15\frac{1}{2}$ -hez való értékviszonynyal való fentartásában megállapodni.

Az 1865. deczember 23-án megkötött egyezmény nemcsak érdekes, hanem annyira fontos, hogy nem mellőzhetjük annak legalább fővonásaiban való megismertetését. ²⁾

Franciaország, Belgium, Olaszország és Svájc arany- és

¹⁾ L. még Haupt: L'histoire monétaire de notre temps. Enquête sur la question monétaire Paris 1872. I. k. 13. l. Parieu előterjesztése.

²⁾ L. f. i. Enquête stb. II. köt. 448. s k. 1.

ezüstpénzeik súlyát, finom tartalmát, alakját és árfolyamát illetőleg egyesületet (uniot) alkotnak. A váltópénz kivételével a négy állam jelenleg fennálló törvényein ezuttal semminemű módosítást sem eszközöl (1. cikk). — A szerződő államok kötelezik magukat arra, hogy aranyból csakis száz, ötven, husz és öt francos darabokat fognak veretni, illetőleg magánosok számlájára kivezetni. A szabályosan vert pénzek az államok közpénztáraiban akadálytalanul elfogadtatnak, mindazonáltal kizárathatnak azok a darabok, melyek a megengedett súly, vagy tartalomkülönbözetet (tolerance) $1\frac{1}{2}\%$ -al meghaladják, vagy a melyekről a felírás lekopott (2. cikk). Ezüst folyó pénzekül csakis öt francosok veretnek. Ezek szintén elfogadtatnak az államok közpénztáráiban, hacsak a tolerance 1% -kal túl nem haladtatik, vagy a felírás le nem kopott (3. cikk). Ezüst váltópénzeként jövőre csak két és egy francos, továbbá ötven és husz centimos érme verethetnek. Ezek finom tartalma $\frac{835}{1000}$, melynél 3% különbözet fordulhat elő. Mihelyt e pénzek kopás folytán a megengedett súly és tartalomkülönbözeten felül még 5% -ot veszettek, vagy mihelyt róluk a felírás lekopott, újra veretendők. — A váltópénzek az illető államban, mely azokat verette, magánosok közt ötven francig fogadandók el törvényes fizetesképen, maga az állam azonban azokat alattvalóitól a mennyiség korlátozása nélkül tartozik elfogadni. A szerződő államok közpénztárainál a más államban vert váltópénzek egy száz francig fogadandók el fizetesképen. Mindenik szerződő állam azonban köteles ugy a magánosok, mint a más állam közpénztárai által neki bemutatott, általa vert ezüst váltópénzeket folyó arany, vagy ezüstpénzre beváltani, feltéve, hogy a beváltásra bemutatott összeg legalább is száz franc. Ez a kötelezettség még a szerződés megszűnése után is két éven át érvényben marad. A verendő váltópénz mennyisége, minden államot illetőleg, külön állapított meg, mely megállapításnál fejenként 6 francot számítottak (4—9). A jelen egyezményhez való hozzájárulás mindazoknak az államoknak megengedettik, melyek az arany- és ezüstpénzeket illetőleg az unio kötelezettségeit és pénzrendszerét elfogadják (12. cikk). Jelen egyezmény 1880. január hó 1-ig marad érvényben és ha az egy évvel a kitűzött határidő előtt fel nem mondatnék, további tizenöt éves időszakon át s így folytatva mindig tizenöt, tizenöt évig tartja meg kötelező erejét (14. cikk).

V. AZ ELSŐ (1867) PÁRISI NEMZETKÖZI PÉNZÉRTEKEZLET.

A latin pénzunio megalkotásának indító oka az egységes pénzrendszer létesítésének eszméje vala. A napoleoni kormány az 1867-re tervezett párisi világkiállítást alkalmasnak hitte, hogy a pénzegység eszméjének, esetleg a már megkötött szerződésnek a főbb államokat is megnyerje és ezzel is megkönnyítse a nemzetközi forgalmat, melyet az angol-francia kereskedelmi szerződéssel inaugurált, a szabad forgalom felé hajló korszak mind élelkebbé tett. Ebben a reményben küldte is meg az összes európai kormányoknak és az Egyesült-Államoknak a fent vázolt 1865. december 23-iki szerződést és hívta meg azokat egy a kiállítás folyamán Párisban tartandó nemzetközi értekezletre, mely tényleg létre is jött s 1867. június hó 17-én kezdette meg tanácskozásait.

Moustier marquis külügyminiszter megnyitó beszédében világosan utalt arra, hogy az értekezlet fő feladata: a pénzegység létesítése. »Ama közeledés, — úgy mond — melyet a legutóbbi kereskedelmi reformok a népek gazdasági érdekei közt eszközöltek, kétségen kívül azzal az eredménnyel is járt, hogy jelenleg még inkább felismerjék azokat az előnyöket, melyeket a pénzrendszer egységessé tétele (l'unification des monnaies) nyújt. Ha a jelenleg forgalomban levő pénzek egységes elvek szerint vert pénzekkel fognának helyettesítettetni és a felváltás esélyeitől mentesítettetnének, bizonyos, hogy ezáltal a nemzetközi forgalom egyik igen komoly akadálya szünnék meg.«

A francia kormány azonban már a megvitatandó kérdések megállapítása végett kiküldött albizottság tárgyalásaiból meríthette azt a meggyőződést, hogy kitűzött célját: egységes pénzrendszer alkotását, nem fogja elérhetni. Célzott erre Parieu, az értekezlet alelnöke abban a beszédben, melylyel a tárgyalandó kérdéseket bemutatta, mondván: »A különböző népeknél használt pénzrendszereknek kétségtelenül vannak oly eltérései, melyek csak esetlegesek, melyek csak a véletlen és a nemzetek régebb elszigeteltségének folyományai; de másrészt szó sem férhet ahoz, hogy egynémely különféleség nem az esetlegességen alapul, hanem annak az országnak gazdasági helyzetében gyökeredzik, mely az illető pénzeket forgalomba hozta. Erre való tekintettel a pénzrendszer oly rég óhajtott egységessé tétele napjainkban csak abban a mérvben lesz megvalósítható, a mely mérvben a gazdasági viszonyok egymáshoz közelednek és a mely mérvben a pénz-

rendszerek kevésbé esnek távol attól a ponttól, melyet én érettségök pontjának szeretnék nevezni.«

Nem szándékozunk az értekezlet tárgyalásait részletezni. Elég megjegyeznünk, hogy az emberek már nem féltek többé az aranybőségtől, sőt épen a bőséget tartották alkalmasnak arra, hogy a vagyoniilag előhaladottabb népek az aranyvalutára áttérjenek és annál is inkább, mert senki sem gondolt akkor arra, hogy a nagy aranybőség máris apadóban van.¹⁾ Ha elérhetlen-

¹⁾ Ezen az értekezleten mondotta Feer Herzog ama jelentős szavakat: »A világ a fém pénzt illetőleg két tekintélyes és lényegesen különböző csoportra oszlik: egyfelől vannak a nyugoti államok, melyekben az arany gyakorolja mindinkább a fölényt, másfelől a távol keleti országok, melyekben még mindég az ezüst uralkodik. Ezeket később az 1878-iki nemzetközi értekezleten már oda bővítette ki, hogy »a nyugátnak az arany s csak a keletnek való az ezüst.« Ezzel kapcsolatban említhetjük meg Németalföld képviselője Mees bankelnök ama nyilatkozatát: hogy ő sem a kizárólagos ezüstvalutát, sem a kizárólagos aranyvalutát nem tartja helyesnek; de a kettős valuta elfogadása mellett csak abban az esetben szavazna, hogy ha általános pénzunio (union monétaire universelle) létesülne, feltétel, mely hogy mikor fogna megvalósulni, ma még csak képzelni se lehet. — Némi összefüggésben állanak e nyilatkozatokkal, az Egyesült-Államok képviselője: Ruggles írásbeli nyilatkozatában foglalt érvelései, melyekben a 25 francos érmet és a pénzunio mielőbbi megalkotását támogatja: A világ aranypénzét most kell egységessé tenni vagy soha. Az Egyesült-Államok mostani aranypénzök értékét 3%-al tartoznának kisebbiteni. Ez tetemes költségbe és áldozatba kerül, de mindezt szívesen meghozzák, hogy csak biztossítsák az emberiségnek a közös pénz jelentékeny és igen fontos jótéteményét. Az Egyesült-Államoknak azonban jelenleg 40 millió a népessége, holott a század végén már 100 millió leend. De már sokkal előbb az arany- és ezüsttermelés az Egyesült-Államokban jelentékenyen meg fog könnyíttetni és előmozdítatni a continentalis vasuthálózat befejezése által, mely ama nagy terjedelmű fémhányáknak, melyekhez most még nehéz hozzáférni, megnyitja mindkét Oceant és a melynek befejezésén serényen dolgoznak. A termelés, mely ma évenként közel 100 millió dollár, 3 vagy 400 millióra is emelkedhetik. — *Meinecke*, midőn arról a kérdéstről volt szó, hogy egészen új pénzrendszer létesítsék-e vagy a létező pénzrendszerek közt létesítsék-e kiegyenlítés, oda nyilatkozott: »Ha Poroszország csatlakozni akarna egy általános pénzunióhoz, le kellene mondania valutájáról. De Poroszországban meg vannak elégedve az ezüstvalutával; a pénzforgalom, melynek alapul szolgál, kitünő és semmi indok sem forog fenn arra nézve, hogy azt jelentékenyen megváltoztassák, mi történék, ha ezt a valutát érvényen kívül helyeznék. Másrészt az aranyvaluta elfogadásával járó nehézségek Poroszországban sokkal nagyobbak mint másutt bárhol.« — Később a valutakérdés tárgyalásánál kijelenti, hogy ő az aranyra, mint kizárólagos valutára fog szavazni, mindazonáltal az oly államok, mint Poroszország számára, hol az ezüst a kizárólagos valuta, átmeneti intézkedéseket kellend megállapítani.

nek tartották is, hogy az előhaladtabb államok teljesen azonos pénzrendszert léptessenek életbe, legalább bizonyos mérvű kiegyenlítést akartak létesíteni az összes pénzrendszerek közt. A valuta és az egységes pénz neve körül folytak főleg a tanácskozások s ezekben a kérdésekben is jutott az értekezlet elvi megállapodásra.

Valutául az aranyat fogadták el s épen Poroszország képviselője által kifejezett aggályokra való tekintettel határozták el, hogy azok az államok, melyeknek valutája az ezüst, vagy a melyeknél törvényesen a kettős érték áll fenn, ideiglenesen még megmaradhatnak a kettős valuta mellett, illetőleg elfogadják azt átmenetileg.

Számítási alapul az 5 francos aranypénz fogadtatott el. Ez képezze a bizonyos korlátokig egyöntetű pénzrendszerekben az egységet. Az-egységes pénzdarab, melyhez alkalmazkodnia kellett volna az angol sovereign-nek és az Egyesült-Államok fél eagle-jének, a 25 francosban állapított meg. Az elnevezéseket az államok megtarthatják, csak az aranypénzeket kellett volna egységes elvek szerint veretni.

A pénzértekezleten abban a reményben ringatták magukat, hogy már a legközelebbi jövőben (1868.) diplomatiái értekezletek fognak tartatni, melyek létesíteni fogják a világ pénzuniót. Ez a remény csalékonynak bizonyult. Anglia sokkal conservatívabb sem hogy hajlandó lett volna aranypénzeit újra veretni. Ennek az értekezletnek azonban vala közvetlen eredménye az Ausztria — (a diplomatia még nem ismeri az új közjogi állást) és Franciaország közt 1867. július hó 31-én létrejött előleges pénzegyezmény, mely szerint Ausztria, de csak az aranypénzt illetőleg, csatlakozik a latin pénzegyesülethez. Ebből kifolyólag kötelezi magát, hogy 1870. január 1-től fogva csakis az 1865. december 23-ikán kelt szerződésben megállapított aranypénzeket, tehát csakis 5, 10, 20, 50 és 100 francos pénzérmekeket, az osztrák értéknek megfelelő elnevezésekkel, e szerint tehát 2 frt 50 kr., 4, 8, 20 és 40 frtosokat s ezeken kívül még 10 frtos, illetőleg 25 francos pénzeket fog veretni. Franciaország úgy önmagának mint szövetségeseinek szintén fentartja az utóbb említett pénznem verethetését. Ezeknek az aranypénzeknek biztosított a közpénztárakban való elfogadás. Ausztria továbbá kötelezte magát arra is, hogy 1870. január 1-től fogva a Mária Terézia-féle tallérok kivételével, melyek a keleti forgalomban használtatnak,

másféle teljes értékű ezüstpénzeket nem fog veretni, 1873. január 1-én pedig teljesen megszünteti a folyó ezüstpénz forgalmát. Franciaország különben szintén fentartotta magának a jogot a keleti forgalomnak szolgáló ezüstpénzek veretésére. Ezüst csak váltópénzül s egyelőre $\frac{835}{1000}$ finom tartalommal verethetik ki. E váltópénzek fejenként 6 francot meg nem haladhatnak és csak 20 frt erejéig szolgálhatnak törvényes fizetési eszközül.

E szerződés alkotmányos tárgyalás és elfogadás végett törvényhozásunknak be nem mutattatott. Nyomai azonban megtalálhatók törvényeinkben. Az 1867-ben megkötött kereskedelmi és vámszövetségben benfoglaltatik ama rendelkezés, hogy előterjesztések fognak tétetni az aranyvalutára való áttérés iránt. E szerződésnek megfelelőleg verettek nálunk 4 és 8 frtos aranypénzek, továbbá 10 és 20 kros ezüst váltópénzek.

VI. AZ ARANYVALUTA TERJEDÉSE ÉS A PÁRISI NEMZETKÖZI PÉNZ-ÉRTEKEZLETEK.

Az 1867. évi nemzetközi pénzüertekezlet, ha nem vezetett is unióra, azonban a valutát illetőleg nem sokára meghozta gyümölcseit. Az aranyat trónra emelték, az ezüstöt pedig száműzték. A folyamat azonban nem következett be abban a sorrendben, melyben azt a pénzüertekezlet contemplálta. Franciaországban kellett volna tulajdonképen az aranyvalutára való áttérésnek megindulnia. De megelőzte hatalmas ellenfele Németország, melyet az egyesülés hatalmassá és az 5 milliárd gazdaggá tett, vagy legalább is annak az eszköznek birtokába juttatta, mely őt képessé tette a nagy reform keresztülvételére.

A német 1871. december 4-én kelt törvény csakis 5, 10 és 20 márkás aranypénzek veretését rendelte el. Már az 1873. július 9-ikén kelt törvény határozottan elrendelte az aranyvaluta érvényre emelését és a folyó ezüstpénznek a forgalomból való kivonását. Átmenetileg míg a folyó ezüstpénzek a forgalomból *teljesen* kivonathatnak és aranypénzekkel helyettesíthetnek a két fém közt az 1 a $15\frac{1}{2}$ -hez való értékviszony állapotot meg. Ezüstpénz csak mint váltópénz fejenként 10 márka erejéig rendeltetett veretni. Annak törvényes fizetőképessége 20 márkában állapotot meg. A birodalmi és az állampénztárak azonban az ily pénzt korlátlanul kötelesek elfogadni.

Erélyesen láttak ugyan hozzá a reform fogantatásához, de azért máig sem hajtották végre. A munka befejezetlen. Folyó

ezüst pénzekben már 1.080,486.138 márkát vontak ki a forgalomból, de még mindig forognak régi veretű egy tallérosok és osztrák veretű egy tallérosok. Ily nemű pénzekben összesen 1280 millió márka veretett. Számítják, hogy ezek közül részint beolvasztás, részint kivitel, részint más egyéb esetlegességek folytán 20% enyészett el s e szerint összesen 1024 millió márkát kellett volna bevonnani. Ebből 614 milliót már bevontak s így még forgalomban van 410 millió, más becslés szerint 450 millió márka, egy harmadik becslés szerint pedig 500 millió márka.

A forgalomból kivont ezüstpénzekből 382,684.841 márkát használtak fel 1880-ig új ezüst váltópénzek veretésére, 697,797.069 márkát pedig beolvasztottak. A beolvasztott pénzekből nyertek 3,737.322 kilogramm finom ezüstöt, miből 1879. május végéig — beleértve a pénzverdéknek az érték megtérítése ellenében átengedett 1017 kilogrammot —, 3,552.448 kilogrammot 567,139.993 márkán adták el. Pusztán az értékesítést tekintve, a művelet 96.481,136 márka veszteséget okozott.

Dánia, Svéd- és Norvégországok, melyek az 1872. október 18-án és 1873. május hó 27-én kelt szerződésekkel a svéd pénzüniót alkották meg, szintén az aranyvalutát fogadták el. Ez államok reformműveket teljesen befejezték. A váltópénz veretésére fel nem használt mintegy 350.000 kilogramm ezüstjökön még idején túladtak.

Németalföld, mely mint fentebb láttuk, az aranyözön befolyása alatt sietett ezüstvalutáját megvalósítani, 1873-ban megszüntette az ezüstpénz veretését az anyaország és 1875-ben gyarmatai számára, 1875-ben pedig az ezüstpénzverés felfüggesztésének fentartása mellett a bimetallismust 15⁶² értékaránnyal fogadta el.

Az Egyesült-Államok állítólag elnézésből 1873-ban áttértek az aranyvalutára, megszüntetvén az ezüst folyó pénz veretését.

Az ezüst detronizálásához a latin pénzüniót alkotó államok a maguk részéről szintén hozzájárultak. Belgium és Franciaország már 1873-ban megszüntették az ezüstpénzek veretését. Az 1874-ben tartott értekezleten pedig contingentálták az egyes államok által 1874-ben verhető 5 francosokat, egyszersmind pedig az 1865. december 25-ik egyezményt oda egészítették ki, hogy ahhoz az egyezményhez való csatlakozáshoz megkivántatik az összes szerződő államok beleegyezése. Az 1874-ben a contingen-

tálást illetőleg alkalmazott eljárást az 1875., 1876. és 1877. években is folytatták.

Az ezüsttermelés nagy arányu emelkedése, a folyó ezüstpénzek veretésének beszüntetése, illetőleg korlátolása, a régebbi ezüstpénzek beolvasztása és piacra vitele, a kelet ezüst-kivitelének apadása mind hozzájárultak ahhoz, hogy az ezüst ára az aranyhoz mérve folytonosan hanyatlott és különösen nagy arányokat öltött 1876-ban. Az ezüst árának csökkenését eléggé illusztrálja az alábbi kivonat abból a táblázatból, melyet Broch a két nemes fém értékviszonyának az 1845—1880. években való változásainak kimutatására az 1881. évi nemzetközi pénzügytantervezésben előterjesztett: ¹⁾

Év	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	
1870	15·57	15·60	15·59	15·61	15·60	15·60	
1871	15·57	15·58	15·61	15·66	15·66	15·63	
1872	15·50	15·45	15·51	15·57	15·68	15·70	
1873	15·75	15·75	15·75	15·78	15·82	15·88	
1874	16·05	16·05	16·00	16·01	16·06	16·06	
1875	16·38	16·42	16·51	16·47	16·61	16·74	
1876	16·98	17·38	17·67	17·55	17·80	17·24	
1877	16·35	16·54	17·16	17·40	17·42	17·59	
1878	17·53	17·38	17·30	17·44	17·62	17·76	
Év	Julius	Auguszt.	Szept.	Október	Nov.	Decz.	Évi átlag
1870	15·45	15·59	15·62	15·59	15·56	15·58	15·60
1871	15·57	15·54	15·52	15·60	15·50	15·52	15·58
1872	15·68	15·68	15·61	15·70	15·85	15·79	15·64
1873	15·90	15·96	16·00	16·05	16·26	16·25	15·93
1874	16·96	16·26	16·32	16·33	16·26	16·40	16·16
1875	16·90	16·76	16·63	16·56	16·61	16·74	16·63
1876	19·59	18·07	18·21	17·96	17·50	16·65	17·80
1877	17·44	17·42	17·32	17·13	17·30	17·20	17·19
1878	17·92	17·97	18·33	18·71	18·65	18·87	17·96

Különösen nyugtalanítólag hatott az ezüst árának hanyatlása az Egyesült Államokban, hol az nem csak azt az aggodalmat ébresztette, hogy nem lehet fogamatot szerezni annak a határozatnak, hogy az 1879-iki évvel a fizetések készpénzben történjenek, hanem sértette a magánosok, különösen az ezüstbányászok érdekeit. A congressus 1876. augusztus 16-án el is határozta egy bizottság kiküldetését, melynek feladatául kitűzte, hogy vizsgálja meg:

¹⁾ Conférence monétaire internationale. Avril. Mai 1881. Procès verbaux. 58 l.

1. az arany és ezüst kölcsönös értékének változását, annak okait, és hogy az állandónak vagy csak átmenetinek tekintendő-e; annak hatását az ország forgalmára, kereskedelmére, pénzügyeire és termelő érdekeire, nemkülönben ezen és más idegen államok pénzeire (the standard (of) value);

2. a politikát, mely a kettős értéket ebben az országban visszaállítani akarja és ha visszaállíttatnék, mely törvényes értékarány állapíttassék meg az ezüst és az arany pénzek közt;

3. az oda irányuló politikát, hogy a fém pénzforgalom mellett fentartassék a papírpénz forgalma, ennek hatását az ország munkájára, iparára és vagyonosodására; és

4. azokat a módokat és eszközöket, melyek a legjobban biztosítják és megkönnyítik a készpénz fizetések felvételét.

A bizottság többsége a bimetallismus mellett nyilatkozott. E többség kebelében is merültek fel nézeteltérések. Egy része az $1:15\frac{1}{2}$ arány mellett, a másik a még az 1837. január 18-án kelt törvényben megállapított $1:15.988$ értékarány megtartása mellett nyilatkozott. Véleménykülönbség abban is merült fel, hogy míg a bizottság egy része a kettős értéket, az európai államok által követendő politikára való minden tekintet nélkül véleményezte behozandónak és csak bölcsnek tartotta, hogy ha Európának ajánlat tétetik, hogy a nemes fémek értékviszonya iránt megállapodásra jussanak, addig a másik rész a kettős értéket csak abban az esetben találta elfogadhatónak és ajánlatosnak, hogy ha nemzetközi bimetallicus egyezmény létesül.

Az Egyesült-Államok sem a bimetallicumot, sem az $1:15\frac{1}{2}$ arányt nem fogadták el. Az u. n.: Bland helyesebben Allison bill (1878. február 28-án kelt törvény) a régebbi értékarány fentartása mellett, csak korlátolt mérvben engedte meg az ezüst dollárok veretését (havonta legalább 2 milliót, de legföljebb 4 milliót), megállapította egyszersmind az összehívandó nemzetközi értekezlet irányában követendő eljárást.

Az Egyesült-Államok sürgetésére össze is ült Párisban 1878. augusztus hó 10-én a második nemzetközi pénzügyi értekezlet, melynek feladata vala, mint azt Fenton, az Egyesült-Államok első képviselője, az értekezlet alelnöke programjában körvonalozta, hogy egyezmény létesíttessék *az arany és ezüst közös értékviszonya iránt a végett, hogy nemzetközivé tétessék a bimetallicus pénz használata és biztosíttassék a két fém értékviszonyának állandósága.*

Előre látható vala, hogy az értekezlet eredménytelen leend.

Az elnökséget Say Léon vitte, ki általában tartózkodó állást foglalt el. Az angol képviselők csak a második ülésen jelentek meg. Németország pedig magát általában nem képviseltette. Belgium és a Svájc képviselői pedig határozottan az arany monometallismus mellett foglaltak állást. Ezen az állásponton voltak Svéd- és Norvégországok képviselői is.

Az értekezlet európai tagjai által elfogadott nyilatkozat semmit és nagyon sokat mond. Semmit, midőn kijelenti, hogy »szükséges, hogy a világon az ezüstnek és az aranynak pénzszerpe egyformán fentartassék« és igen sokat, midőn lehetetlennek tartja a két fém értékviszonyának nemzetközi megállapítását.

A nyilatkozat, melyben az európai tagok többsége megállapodott, egyébként következőleg szól:

1. szükséges, hogy a világon az ezüstnek és az aranynak pénzszerpe egyformán fentartassék; de a két fém egyikének vagy másikának, vagy mindkettőnek együttes alkalmazása minden állam vagy államesoport különös viszonyaitól függ.

2. épen úgy az ezüstpénz-verés korlátozásának kérdése minden állam vagy államesoport sajátlagos helyzetére való tekintettel, annak szabad elhatározására bizandó, annál is inkább, mert az ezüstpiaczon az utolsó években mutatkozott zavarok, a különböző országok pénzviszonyait különféleképen érintették.

3. tekintettel a nyilvánult véleményeltérésekre, nem különben tekintettel arra, hogy még a kettős valutájú államoknak is lehetetlen, hogy az ezüst korlátlan veretése iránt kötelezettséget vállaljanak, nem tartják alkalomszerűnek, hogy fejtegetés tárgyává tétessék az a kérdés, hogy a két fém közt minő nemzetközi értékviszony állapittassék meg.

Az Egyesült-Államok képviselői a többség nyilatkozatára természetesen megtették saját észrevételeiket, melyekben kiemelik, hogy ők éppen a végett jöttek ide, hogy kötelezettséget vállaljanak az ezüst korlátlan veretését illetőleg s remélik, hogy az ily szerződésnek utjában álló akadályok nem sokára meg fognak szünni.

S reményök nem is vala egészen alaptalan. Az 1873-ban megindult üzletpangás és ár hanyatlás mind nagyobb arányokat öltött. Mind több hang emelkedett a mellett, hogy ezeket a valuta-zavarok okozzák. Különösen Németországban hatalmas agitatio indult meg a bimetallismus mellett, hol azt az agrár feudális párt pártkérdéssé és pártprogrammá tette. A bimetallis-

ticus agitationak része volt abban, hogy a német kormány féluton megállott s 1879. májusban a további ezüst-eladásokat megszüntette. Nagy-Británia sem maradt ment a bimetallicus izgatásoktól. Felkarolták a bimetallicumot nemcsak a hatalmas földesurak, hanem a pamutgyárosok is, kik nem szívesen látták az indiai pamutipar fejlődését és a kik ezt hajlandók valának az arany-ágiónak tulajdonítani. Az indiai kormány, melynek az ezüst árának folytonos hanyatlása, újabb meg újabb pénzügyi nehézségeket okozott, szintén a bimetallicus mellett foglalt állást, legalább megszüntetve szerette volna látni az ezüst árának további hanyatlását.

A latin pénzüniót alkotó államok, ha nem is zavarosnak, mert ezt nem merték volna bevallani, de igen is kényelmetlennek találták a helyzetet. Közvetlenül a nemzetközi pénzügyi bezárása után (1878. aug. 29.) a latin pénzüniót alkotó államok is értekezletre ültek össze (1878. aug. 30-án), mely azonban mivel az olasz és a görög képviselők a kimerítő utasításokat még nem kapták vala meg, 1878. október hó 1-ére elhalasztott. Ez értekezleten Say elnök kijelenté, hogy habár kétségtelen is, hogy az u. n. latin unió fenntartása nagyon is kívánatos, mégis a közbejött események nem engedik meg, hogy még csak gondolni is lehessen arra, hogy a pénzügyi mélyreható módosítások nélkül megújittassék. Megbeszélendő lesz szerinte az arany, az ezüst, a váltópénz uralma, az egyezmény tartama és mint ötödik megvitátandó lesz az a kérdés, hogy mi történik az egyezmény lejáratára után és hogy miféle rendszabályok lesznek megállapítandók, hogy az elszámolás (liquidation) foganatosíthatassék. A belga képviselő: Pirmez különösen utalt azokra a visszasságokra, melyek abból származnak, ha egy vagy több szerződéses állam az egyezmény tartama alatt a készpénzfizetést megszünteti. Hosszas alkudozások után, melyek különösen a liquidationalis záradék miatt folytak, melynek felvételét Olaszország ellenezte, a latin pénzünió további fenállása az 1878. november 5-én kelt szerződéssel biztosított ugyan 1886. január hó 1-ig, de a kétség annak további fentarthatása iránt nem vesztette el életét. Magát az egyezményt nem akarjuk részletezni, csak azt akarjuk megemlíteni, hogy az 5 francos aranypénzek veretése általában megszüntetett, az ezüst 5 francosokat illetőleg pedig megállapított, hogy azok veretése ideiglenesen felfüggesztetik, veretésök csakis

az összes szerződő államok beleegyezésével lesz ismét megengedhető.

Némileg jobb kilátások közt nyílt meg Párisban 1881. ápr. hó 19-én az Egyesült-Államok és Franciaország meghívására az új nemzetközi értekezlet, melynek feladata vala nemzetközi bimetallicus pénzegyezmény előkészítése. A kedvező előjelek ellenére azonban ez az értekezlet épen oly eredménytelenül végződött, mint az 1878. évi. Németország képviselője már a második ülésen a tárgyalások megkezdése előtt kijelenté, hogy az őt küldő állam nem hajlandó az aranyvalutáról lemondani, de esetleg kész némely engedményre, hogy ha az államok az ezüstpénz szabad veretésére egyesülnek. Hajlandó ugyanis arra, hogy szerződésileg megállapítandó bizonyos évek alatt egyáltalán semmi ezüstöt sem ad el, továbbá, hogy az ezt követő szintén szerződésileg megállapítandó évek alatt évenként csak bizonyos szerződésileg megállapítandó mennyiséget bocsát eladásra. Ha az 1 : 15 $\frac{1}{2}$ -es értékviszony visszaállítatik, hajlandó volna arra is, hogy az ezüstnek saját forgalmában nagyobb tért biztosítson. Kész tehát e végett az 5 márkás aranypénzeket, valamint a hason értékű birodalmi pénztári jegyeket a forgalomból kivonni. Ezenkívül esetleg még beolvasztaná az 5 és 2 márkás ezüstpénzeket, melyeknek mai értékviszonya közel áll az 1 : 14-hez és azokat az 1 : 15 $\frac{1}{2}$ értékviszonyt megközelítőleg fogná ujraveretni.

Miután az értekezlet május 19-én június 30-ára, informatió szerzés végett elhalasztatott, annak második szakában Németalföld képviselői kijelentették, hogy kormányuk hajlandó úgy az anyaországban, mint a gyarmatokban az ezüstpénz szabad veretését visszaállítani, hogy ha Európa és Amerika nagy államai bimetallicus egyezményre lépnek, de ha csak több nagy európai és amerikai állam kötne ily egyezményt, az ügyállást csak fontolóra vehetné.

Olaszország képviselője kormánya nevében kijelenté, hogy az csak abban az esetben volna hajlandó az ezüst szabad veretését megengedni, hogy ha Anglia és Németország vagy legalább ezeknek az államoknak egyike feltétlenül elfogadná az egyezményt, de hajlandó volna különböző államokkal az ezüst korlátolt veretése iránt egy oly időszakra szövetségre lépni, mely alatt Németország ezüst-eladást nem eszközölne, hogy ha

1. a német kormány magát arra kötelezi, hogy legalább is öt évre az ezüst-eladásokat felfüggeszti, és hogy az 5 márkás

aranypénzeket és a birodalmi pénztárjegyeket ezüsttel helyettesíti, hogy továbbá ezüstpénzeit vagy legalább is az 5 és 2 márkás pénzeket az 1 a $15\frac{1}{2}$ -hez való arányban vereti és ezeknek megadja ugyanazt a fizetési képességet, melyet jelenleg a tallérok élveznek ;

2. a britt kormány pedig magát arra kötelezi, hogy ezüstkoronáinak fizetési képességét emelni fogja.

A britt kormány pedig magát csak arra kötelezte, hogy a bank élni fog az 1844. évi bankaktában biztosított ama jogával, hogy a fémkészlet egy ötödresze ezüst lehessen mindaddig, míg a többi országok pénzverdében oly szabályok lesznek érvényben, melyek teljesen és mindenkor biztosítják az ezüstnek aranyra való beváltását.

E nyilatkozatokból világos, hogy az államokban meg vala a hajlandóság az ezüst árának emelésére és állandósítására, s hogy azok egyetértettek arra nézve, hogy a bimetallicus egyezmény képes ezt az állandóságot biztosítani, de éppen az aranymonometallicus államok: Nagy-Británia és Németország vonakodtak a bimetallicus szövetségbe lépni. Ezek nélkül pedig a bimetallicus államok magukat annak a veszélynek tették volna ki, hogy aranykészletüket teljesen elvesztik, mivel azt az értékvesztett ezüst kiszorította volna a forgalomból. Azt a szivességet pedig, hogy a többi államok felszabadítsák Nagy-Britanniát és Németországot zavaros vagy legalább is kényelmetlen helyzetökből már csakugyan bajos lett volna megtenni. Ily nagy szivességre nem is lehetett számítani.

Az értekezletet összehívott Egyesült-Államok és Franciaország kormányaik nevében, az utolsó ülésen előterjesztett nyilatkozatukban, ennek világos kifejezést is adtak, midőn is annak végén (4. pont) kijelentették: »Figyelmen kívül hagyva a hatást, melyet korlátolt számú államok szövetsége idézhetne elő, a Németország, Angolország, az Egyesült-Államok és Franciaország közt egyéb európai és amerikai államok hozzájárulásával kötött egyezmény azzal az eredménnyel járna, hogy az egész kereskedő világban biztosítaná az ez egyezményben elfogadott értékviszonyt.« E nyilatkozatnak még említésre méltó pontja pedig kiemeli: »Akármely kereskedelmi nemzetnél jelenleg vagy a közelmultban érvényben levő bármely értékviszonyt fogadja is el ily fontos államcsoport, annak állandósága biztosítva van, de az 1 a $15\frac{1}{2}$ -hez való értékviszonynak elfogadása a főczélt a létező pénz-

rendszereknek sokkal kisebb megzavarásával biztosítaná, mint bármely más értékviszony. « E nyilatkozat, azt hisszük, alig állja ki a komoly bírálatot. Az értékviszony megállapítása, ha az egyszer lényegesen megmásított, nem függhet attól a tekintet-től, hogy az miként hatna a létező pénzrendszerekre, hanem attól, hogy minő befolyást gyakorolna egy új értékviszony megállapítása vagy a régi visszaállítása az egész gazdasági életre, különösen a forgalomra és a vagyon-megoszlásra. Nem a pénzügyi, hanem a közgazdasági szempont a döntő.

VII. AZ 1885. NOVEMBER 6-ÁN MEGKÖTÖTT LATIN PÉNZEGYEZMÉNY.

A Svájc által 1884. tavaszán felmondott 1878-ban kötött pénzegyezmény megújítása elé, habár az érdekelt kormányokban meg is volt a jó szándék, számos nehézség gördült, tekintettel arra, hogy az ezüst árának hanyatlása nem szűnt meg. A főnehezséget épen a már 1878-ban felvetett, de akkoron, tekintettel az Olaszországban fennálló kényszerfolyamra, megoldatlanul hagyott elszámolási záradék okozta.

Egyedül a liquidationalis záradék is érdemli meg az ismeretetést, nem csak azért, mivel azzal elismertetett, hogy a latin pénzüniot alkotott államokban a bimetallismus megszűnt és tulajdonképen egyedüli fizetési eszközzé az arany vált, míg a bár még mindig folyó pénznek tekintett 5 francos ezüst csak váltópénzzé törpült, melynek értékét az állam szavatolja, hanem azért is, mivel az a nemzetközi bimetallismusnak államjogi és szempontból való megítélésénél is számba esik. A záradék ugyanis magában foglalja annak elismerését, hogy állam az általa felállított értékviszonyért szavatol s ha az változik, az értékében megcsorbult fém pénzt köteles az értékét tartott fém pénzzel beváltani.

Franciaország kijelentette, hogy a liquidationalis vagyis annak megállapítása nélkül, hogy a szerződés után minden állam köteles a saját veretű, más szerződéses államban forgalomban levő öt francos ezüstpénzeit a államnak az az által vert öt francosokkal, illetőleg a többletet teljes értékű aranypénzzel kifizetni, a meg nem ujítható. Ezt a nézetet, a készpénzfizetést időközben helyreállított Olaszország, valamint Görögország és Svájc is osztották. Nehézségeket egyedül csak Belgium támasztott, melyre a liquidationalis záradék tényleg súlyos

is rosvott. A forgalomban levő belga veretű 5 francosokat mintegy 400 millió francra, a belga népszámra való tekintettel fejenként 70 francra becsülték. S e nagy mennyiségű pénz nagy, sőt tulnyomó része más államokban volt forgalomban.

Belgium a liquidationalis záradékot kifogásolta azért, mivel az eddigi szerződések ily kötelezettséget nem tartalmaznak, különben is a kettős érték elfogadása az ő kívánata ellen történt, mert kezdettől fogva az aranyérték mellett volt. Az ezüst szabad veretésének 1874-ben történt megszüntetéseig, mindkét fémot szabadon lehetett pénzzé kiveretni. Nem az állam, hanem a közönség verette tehát a pénzeket; a pénzverés tehát iparos művelet vala, melynek hasznát és kárát a közönség köteles viselni. Az állam semminemű szavatosságot sem vállalt a vert pénz belső értékeért a világpiaczon. Különben is a folyó ezüstpénzeket nemcsak a maga számára, hanem más államok, különösen a Svájc számára is verette. Svájc forgalmában ugyanis többnyire idegen veretű pénzeket használ. Ha tehát jobb pénzforgalmat akarnak létesíteni és ennek érdekében áldozatokat kell hozni, azokat az összes államoknak méltányos arányban kell viselniök. Különben sem forog fenn semmi különös indok arra, hogy liquidationális záradék miatt az unio fenmaradása veszélyeztessék.

Franciaország és a többi államok készséggel elismerték, hogy az eddigi szerződésekben elszámolási kötelezettség nem foglaltatik. Mérvadó azonban az, hogy most új szerződésről van szó, melyben az elszámolási záradékot fel kell venni. Elismerik ugyan, hogy az elszámolási záradék Belgiumot illetőleg, igen is fontos, de éppen ez biztosítja az ezüstpénzeknek nagyobb területen való forgalmát és másrészt a szerződés fennállása alatt Belgiumnak bajt nem okozhat. A szerződés megszűnése után pedig csak az a kérdés, hogy a liquidatio, mely feltétlenül be fog következni, a mennyiben az idegen országban forgalomban levő pénzek visszafolynak oda, hol azok egyedül bírnak törvényes forgalmi képességgel, természetes uton (a kereskedelem és arbitrage által) vagy szerződéses uton történjék-e meg és az utóbbi mindenestre előnyösebb, kisebb zavarokat okozhat. Olaszország és Svájc pedig határozottan óvást tettek az ellen, hogy ők az idegen pénz értékcsökkenéséből származó veszteségben részesüljenek.

Miután Belgiumnak az a kívánata, hogy az elszámolási

záradék mellőztessék, el nem fogadtatott, de egyéb javaslatai is, mint ki nem elégtők mellőztettek, képviselői 1885. augusztus 1-én az értekezletet elhagyták és azon többé részt sem vettek. — A tanácskozásokat azért Belgium képviselői nélkül tovább folytatták és így az 1885. november 6-ikán létrejött szerződést csak Franciaország, Olaszország, Görögország és Svájc irták alá. Ebbe a szerződésbe főleg abból az indokból, hogy Belgiumot a szerződéshez való hozzájárulásra kényszerítsék, felvették azt a pontozatot, hogy a szerződő államok kötelezik magukat arra, hogy az uniohoz nem tartozó államok által vert öt francosoktól a törvényes árfolyamot megvonják, illetőleg megtagadják és ezeket a pénzeket sem a közpénztáraknak, sem a jegy kibocsátó bankoknak elfogadni nem szabad. Belgium végre az 1885. december 12-én aláírt pótszerződéssel hozzájárult az 1885. november 6-án megkötött szerződéshez, melylyel a latin pénzunió fennállása 1891. január hó 1-ig biztosított.

Az új szerződés az előbbieknél sokkal bonyolultabb. Bonyolulttá nem csak az elszámolási záradék és ennek miként való foganatosítása iránt kötött külön egyezmény, hanem a különféle fentartások is teszik.

E szerződésben, mint az különben az események kényszerűségéből folyik, csak az aranypénzeknek, az 5 francosok kivételével, biztosított a szabad veretés. Az ezüst öt francosok veretése tovább is felfüggesztetik és újabb veretés csak az összes szerződő államok beleegyezésével eszközölhető. Mindazonáltal — s ez a kivétel Franciaország indítványára vétetett fel — ha valamelyik állam újra fel akarná venni az ezüst öt francosok szabad veretését, ezt azon feltétel alatt teheti, hogy tartozik a jelen szerződés tartama alatt a szerződő államok kívánatára, a területökön forgalomban levő ezüst öt francosokat látra arannyal kifizetni. Továbbá a többi államok feljogosítottak, hogy annak az államnak öt francosait, mely azokat ismét vereti, el ne fogadják. Az ezüstpénzverést újra felvevő állam különben köteles az uniohoz tartozó államokat megelőzőleg a módok megállapítása iránt értekezletre összehívni, a nélkül azonban, hogy a pénzverés iránt már biztosított jog a szerződő államok hozzájárulásától függne és a nélkül, hogy az azzal kapcsolatosan megállapított visszaváltási és visszafizetési módok bármi részben is megváltoztathatnának. Ha a szerződő államok megállapodásra nem juthatnának, a Svájc az öt francosok szabad

veretését ismét felvevő állam irányában, a megelőzőleg megállapított határozatok sérelme nélkül. feljogosítatik az unioból a jelen szerződés lejárta előtt is kilépni. Ez a jogosítvány azonban attól a kettős feltételtől tétetik függővé:

1, hogy a jelen szerződés érvénybe léptétől számított 4 év alatt a 14. cikk (a liquidationális záradék) és az ezt kiegészítő külön egyezmény alkalmazást ne nyerhessen amaz államok ellenében, melyek az öt francos ezüstpénzek szabad veretését újra fel nem vették; és

2. hogy a most említett államok ezüstpénzei ugyanazon idő alatt a jelen szerződés határozataihoz képest szabadon foroghassanak. Svájc pedig magát arra kötelezi, hogy ugyanazon négy évi időtartam alatt az ezüst öt francosok szabad veretését ismét életbe nem lépteti.

Franciaország a pénzverési szabadságra vonatkozó intézkedést azért kívánta felvételni, mert nem mondott le arról a reményről, hogy a nemzetközi bimetallisticus egyezmény megkötése mégis sikerülend. Hiu reménynek bizonyult az eddigelé is, hiu remény marad az a jövőre is, legalább azon az alapon, melyen azt Franciaország és az Egyesült-Államok akarták életbeléptetni. Az 1 a $15\frac{1}{2}$ -hez való értékarány az 1881. évi nemzetközi értekezlet alkalmával is csak a gazdasági élet felforgatásával volt megvalósítható. Azóta pedig az ezüst értéke még mélyebbre süllyedt. A régi értékviszony helyreállítása még mélyebb, nagyobb gazdasági bajokkal járna, még nagyobb árforradalmat idézne elő.

Vissza kell azonban térnünk az elszámolási záradékra, mely az egyezménynek egyik sarkpontját képezi. Maga az egyezmény 14-ik cikke az elszámolás iránt csak elvileges megállapodást tartalmaz. E cikk csak annyit mond, hogy »a jelen egyezmény felmondása esetén a szerződő államok mindegyike köteles az általa kiadott ezüst öt francos pénzeket, ha azok más államokban forognak vagy azok közpénztáraiban vannak, visszavenni és érték azoknak az államoknak oly összeget megfizetni, mely egyenlő a visszavett pénzek névleges értékével.«

A kimondott elv végrehajtásának módozatai külön egyezményben, illetőleg a Belgiummal kötött pótszerződésben állapítottak meg. Ezek szerint a szerződés megszűntét követő évben kicserélendők és visszaküldendők a különböző államokban netalán egyenlő mennyiségben forgalomban levő ezüst öt francosok (1. cikk). Minden szerződő állam köteles a többi államok által

vert ezüst öt francosokat a forgalomból kivonni és ezt a műveletet a szerződés megszűntét követő év október hó 1-ig befejezni. Ettől az időponttól kezdve az idegen veretű pénzeket a közpénztárak nem tartoznak elfogadni, de ha elfogadják, ezt csak saját számlájukra, nem pedig a kibocsátó ország számlájára tehetik. A következő év január hó 15-én, a kiegyenlítések megtörténte után, minden államban a forgalomból kivont pénzeket illetőleg a származásuk szerint osztályozva vezetett számlák lezárandók és kölcsönösen közlendők. A többletet, a mennyiben ilyen léteznék, az azt biró állam a kiverő állam rendelkezésére tartja. Az utóbbi pedig köteles ezeket a pénzeket visszavonni és névértékükben kiegyenlíteni (3. cikk). A visszafizetés aranyban vagy a hitelező állam által vert ezüst öt francosokban, vagy az illető hitelező állam pénzére vagy a törvényes árfolyammal biró bankjegyeire szóló váltókkal történik. A visszafizetés egymás után következő három-három havi részletekben is történhetik, de akképen, hogy a végleges kiegyenlítés legkésőbb a szerződés megszűnte napjától számított öt év alatt bekövetkezzék. A részletfizetések azonban akár egészben, akár csak részben előbb is teljesíthetnek. A visszafizetendő összegek után a 2. 3. és 4-ik évben évi 1⁰/₀, az 5-ik évben pedig évi 1¹/₂⁰/₀ kamat térítendő meg. A kamat január hó 15-től számítandó (4. cikk). A pénzszállítási költségeket minden állam a maga határáig viseli (5. cikk).

Ettől az általános módozattól eltérő visszafizetési kedvezmények biztosítatnak a Svájcznak, még pedig Francziacrszág részéről abban, hogy az általa vert, a forgalomból kivont ezüst öt francosokat, melyek összmenyisége azonban a 60 millió francot meg nem haladhatja, ha azok hozzá legalább is egy milliót tevő, de tíz milliót meg nem haladó küldeményekben, kivéve az utolsót, mely mint maradék egy milliónál kisebb is lehet, érkeznek, már a szerződés megszűntét követő évben vagy 10 francos és azt meghaladó aranypénzekkel vagy svájci veretű ezüst öt francosokkal azonnal kifizeti. Olaszország pedig arra kötelezte magát, hogy a forgalomból kivont saját veretű ezüst öt francosai kétharmadát 10 francos és ezt meghaladó aranypénzekkel, illetőleg svájci veretű öt francosokkal, egy harmadát pedig Bernre, Baselre, Genfere vagy Zürichre kiállított, látra szóló s a fenti szerint megállapított pénzben vagy bankjegyben fizetendő váltókkal szintén már az első évben fogja kiegyenlítani, megállapítva azt, hogy minden egyes küldemény, az utol-

sót kivéve, 500.000 francnál kisebb, 2 milliónál pedig nagyobb nem lehet és az összes küldemények a 30 millió francot meg nem haladhatják.

A Belgiummal kötött pótszerződésben megállapított, hogy a mennyiben a kölcsönös kicserélések foganatosítása után, Franciaország még mindig belga veretű öt francosoknak volna birtokában, ezek két egyenlő részre osztatnak. Fele a belga kormány által a fent említett, a 4. cikkben foglalt módozat szerint fizettetik ki, fele pedig kereskedelmi uton fogva visszaküldetni. Erre való tekintettel Belgium öt éven át pénzrendszerét meg nem változtathatja, vagy ha ezt tenni akarná, köteles a kereskedelmi uton való visszafolyásra szánt részt is a már megállapított módozat szerint visszafizetni. Belgium szavatosságot vállal azért, hogy a kölcsönös kicserélés után fennmaradó saját veretű ötfrancosok összege a kétszáz milliót nem fogja meghaladni, a netaláni többletet a 4-ik cikkben megállapított módozat szerint köteles kifizetni. — A Svájc irányában pedig Belgium magát arra kötelezi, hogy hat millió francot látra fog már az első évben visszafizetni, a netaláni többletnek pedig a kereskedelmi uton való visszafolyást biztosítja a Franciaországgal megállapított módozatok szerint. — Franciaország és Olaszország pedig fentartják maguknak a jogot, hogy az unio feloszlása idején a Belgiummal megállapított módozatot vehessék igénybe, mivel köztük is az egyenleg maximuma 200 millió francban állapított meg.

A Svájcnak biztosított külön kedvezmények indokát abban kell keresni, hogy az ezüstnek pénzzé való veretési jogát az államnak tartotta fenn és másrészt a neki az 1874—78. években biztosított contingenszt ki nem verette. A Svájcban épen ezért tulnyomólag idegen veretű ezüst ötfrancosok vannak forgalomba. Az unioból a legtöbb hasznot a Svájc is látta. Neki könnyű lesz az aranyvalutára áttérni. A legkényelmetlenebb helyzetbe Belgium jutott.

DR. PÓLYA JAKAB.